

ГРАМАТИЧКИ РУСИЗМИ У КАЛЕНДАРУ *УРАНИЈА* ЗА 1837. ГОДИНУ**

У овом раду анализира се језик којим је написан календар *Уранија* за 1837. годину. Главни задатак је да се опише стил анализиране публикације будући да је *Уранија* написана у првој половини XIX века, односно пре званичне стандардизације српског језика. У центру истраживања налазе се русизми, посматрани с морфосинтаксичког (граматичког) аспекта, чиме се утврђује у којој мери је присутан утицај руског језика. Стога ово истраживање може бити прилог проучавању језика српских аутора XVIII и XIX века, а истовремено се у њему јасно издваја и дефинише појам *русизам*, анализиран у оквиру одговарајућег језичког нивоа.

Кључне речи: календар, *Уранија*, русизми, славеносрпски језик, морфологија, синтакса, предлошко-падежне конструкције, партиципи.

This paper analyzes the language of the 1837 *Uranija* calendar. Its primary objective is to describe the style of this publication, given that the *Uranija* was written in the first half of the nineteenth century, prior to the official standardization of the Serbian language. The study focuses on Russianisms from a morphosyntactic (grammatical) perspective in order to determine the extent of Russian linguistic influence. Consequently, this research contributes to the study of the language of Serbian authors of the eighteenth and nineteenth centuries, while also clearly defining the concept of *Russianism* within the framework of the relevant linguistic level.

Keywords: calendar, *Uranija*, Russianisms, Slaveno-Serbian language, morphology, syntax, prepositional-case constructions, participles.

0. Увод

Под нижим слојем славеносрпског И. Грицкат подразумева „језик из првих деценија XIX века који није припадао однегованој књижевности, тј. оној која је – ма како нам данас изгледала – ипак заузела своје заслужено историјско место у српској књижевности. Био је то писани израз, неретко

* <https://orcid.org/0009-0004-0392-5890>

** Наслов рада, приликом излагања на 64. скупу слависта Србије, гласио је „Језик и стил календара *Уранија* за 1837. годину”, али је у коначној верзији рада дошло до престилизације наслова који гласи „Граматицки русизми у календару *Уранија* за 1837. годину”.

преводиљачки, који се употребљавао у годишњацима-календарима, у часописима, у популаризацијама емпиричких знања (за то су често служили календари) и у паранаучним саставима, у забавном штиву за одрасле и сличним издањима кратког даха” (Грицкат 1987: 116). С. Јосифовић (1952: 56) објашњава да су алманаси и календари у српску културу дошли посредством стране, пре свега немачке и мађарске литературе. Говорећи о *Банайском алманаху* из 1827. године, А. Милановић наводи: „У већини текстова из тадашњих алманаха ближе је поређење са језиком дневних новина, које су код Срба настале нешто раније: због ограниченог простора и у новинама и у алманасима тежило се језичко-стилској сажетости, а садржај текстова, због лексичких празнина у српскоме народном језику, условљавао је велики број славенизама и различитих европеизама као (привремених) решења” (Милановић 2023: 64). Исти аутор објашњава да је алманах у фонетско-фолошкој и морфолошкој структури скоро сасвим ослоњен на српски народни језик, иако не на говоре које је Вук увео у основицу стандардног језика, али да је, имајући у виду тип текстова, алманах „морао остати ослоњен и на доситејевски славеносрпски језик пре свега у лексици, а делимично и у морфологији (због фреквентних партиципа) и синтакси (због барокне реченице)” (Милановић 2023: 66). Аутор (Милановић 2023: 63) закључује да је језик у текстовима *Банайског алманаха* врло уједначен, а исто можемо рећи и за језик календара *Уранија* за 1837. годину.

У овом истраживању издвојићемо само неке облике и конструкције календара *Уранија* за 1837. годину који су претрпели утицај руског језика, чиме ћемо прецизније одредити појам *русизам* посматран у оквиру морфолошког и синтаксичког (граматичког) аспекта, а анализа ће се у наредним истраживањима проширити и на остале конструкције. У ову анализу нису укључене песме будући да оне захтевају посебан приступ истраживању.

1. Конструкција „*йри* + локатив”

У тексту *Ураније* за 1837. годину посведочена је предлошко-падежна конструкција „*йри* + локатив” у временском значењу.

Т. Маретић ([1899]¹ 1963: 592) не наводи временско значење за конструкцију „*йри* + локатив”, већ указује да се предлог *йри* уз локатив употребљава приликом исказивања значења места, а да се у временском значењу с локативом употребљавају предлози *на*, *о*, *йо*, *у*.

М. Стевановић ([1946] 1969: 500) објашњава да се предлог *йри* с локативом у српском језику употребљава и у временском значењу, те да се њиме у таквим примерима најчешће казује да се нешто врши или збива за време

¹ Угластим заградама означена је година прве публикације.

онога што се означава глаголом или неком другом апстрактном именицом која стоји у том облику. Аутор наводи и примере у којима се предлог *йри* с локативом именице *йуѣ* употребљава у временском значењу, али не у значењу напоредности, већ у значењу пре пута, у време припрема за пут. Даље аутор (Стевановић [1946] 1969: 501–502) истиче да се конструкција „*йри* + локатив” чешће употребљава приликом означавања околности и услова у којима се нешто врши или збива. Поред тога, М. Стевановић (1969: 503) истиче и истовремено значење околности, али и средства помоћу којег се врши оно што се означава управним глаголом.

Ј. Вуковић (1954: 132–137) првенствено истиче поредбено значење конструкције „*йри* + локатив”, а за временско значење каже: „У данашњем књижевном језику, уопште узевши, није много раширена употреба предлога *йри* с локативом у временском значењу, или с изразитијом нијансом временског значења”. Аутор (Вуковић 1954: 136) даље указује на потврде за наведено значење у српском језику из XIV века, те на *Рјечник* ЈАЗУ, у ком се наводе примери за временско значење анализирани конструкције у оквиру којег је употребљена именица са значењем времена или радње, стања, догађаја у неком времену указујући и на употребу сличних израза у савременом српском језику, обично у говорима: *йри зори*, *йри вечери*, *йри ноћи*.² Аутор даље указује на специфично временско значење конструкције *йри* + локатив, забележене у Црној Гори и Херцеговини, али и у Босни, нпр. „он *йри мени* није још био дошао”, у значењу ‘док сам ја био тамо’, он није био дошао и сл. Аутор објашњава да је реч о новијој црти српских говора, која се развила од старе предлошко-падежне конструкције, попут *йри цару Сѣефану* пре њеног ишчезавања из српског језика.

У *Лучи микрокозма* Р. Маројевић (2016: 279–280) реконструише предлошко-падежну везу „*йри* + локатив” као синтаксички русизам, наводећи да она има значење за време чега или *нейосредно йосле чега*. Временско значење предлошко-падежне конструкције *йри* + локатив посведочено је и у језику Д. Обрадовића (Куна 1970: 197–198), Ј. Хаџића (Јб. Суботић 1989: 185), Ј. Рајића (Младеновић 1964: 141), Е. Јанковића (Херити 1983: 291), М. Видаковића (Кашић 1968: 124), Б. Атанацковића (Јерковић 1976: 115).

У анализираним примерима из *Ураније* посведочени су примери за конструкцију „*йри* + локатив” у значењу напоредне радње, примери бр. 2, 3, али и радње која се извршила непосредно после чега, пример бр. 1.

(1) *При заключенію* ове приповѣдке дође Тома као иза сна нѣкогъ опетъ къ себи (12).

2 Примери из *Рјечника* ЈАЗУ потврђују тумачење Ј. Вуковића: „*Prijedlog pri sa svojim padežom znači vrijeme, kad što biva. a) s lokativom imenica, koje znače љде, као да се у наше vrijeme реће на пр. за cara Душана, т. ј. у vrijeme cara Душана; c) s lokativom imenica, koje znače почетак или свршетак нечега у vremenu*” (RJAZU XI, 1935: 831).

(2) Ништа се ту чуло ніе о концертима свирке и дружествама *при пісню чая*; [...] (41).

(3) Како годъ што є сва средства употребіо, да га упозна съ великимъ дѣлма свое трговине, коя се по цѣлой сувоземной Европи до сѣверны Земаля Америке, гди є знаменита польска добра имао, простирала; исто се тако старао онъ и о томъ, да *при воспитанію* нѣговомъ покрай трговца човека не заборави (89).

Будући да у српском језику није посведочена употреба конструкције „*при* + локатив” у значењу непосредно после чега, овај пример можемо сврстати у синтаксичке русизме.

2. Синтагма у функцији адвербијала

У анализираном корпусу посведочене су адвербијализоване синтагме у форми инструментала једнине.

(4) Постеля моя ніе была тако неугодна, да небы *скорымъ временомъ* заспати могао; [...] (19).

(5) Но пошто се за нѣколико тренућа лупа утиша, осетимъ опетъ наново жестоко потресанѣ мое кућице, и удари буду *скорымъ временомъ* съ таковома снагомъ повторени, да се саонице изврате (19).

(6) На велику радость мою угледамъ *скорымъ временомъ* саонице Госпође Губернаторовице (20).

(7) *Скорымъ временомъ* нађесе прилика, коя бы слабу наклоность Густава къ Виктору готово у мерзость преобратила была (43).

(8) Густавъ є быо познать съ овимъ младићемъ; пробудисе дакле *скорымъ временомъ* жестока желя у нѣму, да и онъ съ нѣмъ заедно путує (44).

(9) [...] „Међутимъ, као што реко, Вы се у Вашимъ саоницама ничега неймате бояти; еръ нейма примѣра, да се ловцыма, кои *тимъ истымъ начиномъ* у шумама преноћиваю, игда наймана увреда какова догодила [...]” (21).

(10) „За маторогъ ниткова добре су и крпетине!” – повиче проклета Бригита „а златанъ прстенъ, кои на прсту носи, не могу му *никоимъ начиномъ* оставити”, – дрекне риђокошый Лука (34).

(11) Наскоро затим дође и Капетанъ, кои дивећемсе Господару јави, да су обадве лађе доиста ухваћене были, но храбрыма военнымъ корветима францускимъ изъ руку непријателя јослобођене, и *таковымъ начиномъ* срећно кући доведене (53).

(12) Кадъ овии у собу пуштени буду, и Боголюбъ *простымъ начиномъ* благо и мирно узрокъ свађе нѣове предложи, измѣнисе у лицу благородникъ (69).

(13) *Таковымъ начиномъ* наскоро дотле дођу, да Добросавъ странноме, и не осетивши, цѣлу тугу свою сообщи (81).

(14) Тако говораше онъ самъ у себи; и безоблачно ведро чело быяше свѣдочбомъ, да внутренѣ чувство нѣгово *любкимъ начиномъ* одобрава, што му є езыхъ за утѣху говоріо (92).

Фразеологизиране синтагме у функцији адвербијала начина *їакии образои* и *равнии образои* посведочене су и у језику З. Орфелина, у предговору *Славеносрїског магазииа* (Вишњевац 2025а: 47), као и код преводилаца староруског споменика *Слова о їоходу Игоровом* (Вишњевац 2025б: 26–27).

С друге стране посведочени су и примери у којима је употребљена конструкција својствена српском језику:

(15) Книгопродавци, кои су ми пре ласкали, садъ ми рукописа не ктедоше купити, но одбио ме *на найбільїй начинъ* (148).

(16) [...] „Я се томъ радуемъ, еръ є великій Алїи одсудїо, да море гробъ сребролюбивы и тврды людїй буде, и заиста мало нїи, кои се усуђую, *на тай начинъ* блага теїи, живи остаю [...]” (156).

А. Милановић (2018: 137) указује да славеносрпски текст, будући да у то време није постојала строга норма на свим језичким нивоима, карактеришу конкурентни облици – фонетски, морфолошки, творбени дублети, лексички синоними и др.

3. Партиципи

У анализираном корпусу посведочени су првенствено радни партиципи, али и трпни партиципи садашњег и прошлог времена. Највећу фреквенцију бележе радни партиципи који су употребљени у различитим синтаксичким функцијама.

Говорећи о језичком плурализму током XVIII и у првим деценијама XIX века, Љ. Суботић објашњава: „Артифицијалност славеносрпског језика, непостојање стандардне језичке основе у народним говорима, компилативна употреба народних и руских елемената нарочито је уочљива у синтакси, посебно у употреби партиципа који нису имали корелат у народном језику писаца. Све је то учинило да, у зависности од степена образовања и познавања како руског тако и народног језика, сваки поједини писац ствара своју норму, свој језик који варира у погледу заступљености руских, односно народних елемената чак из дела у дело” (Суботић 1984: 6).

Испитујући језик *Банайског алманаха* из 1827. године, А. Милановић каже: „Виши стил текстова обезбеђивале су и поједине морфолошке особине. У мањој мери то се односи на облике у деклинацији именица, а у пуно већој мери на партиципе, наслеђене из српскословенског, али у употреби током XVIII и XIX в. задржане под руским утицајем” (Милановић 2023: 67). Стога партиципе у нашим примерима можемо посматрати као својеврсне русизме, односно оне облике који су под утицајем руског језика у нашем корпусу „оживљени”, тј. дистинктивни у односу на стање у српском народ-

ном језику. У анализираној публикацији посведочени су радни партицип садашњег и радни партицип прошлог времена, првенствено у атрибутој функцији.

- (17) Овай, *бывишій* іоштъ младићъ одъ двадесетъ и нѣколико година, быяшесе оженіо са старомъ нѣкомъ болешливомъ Госпоіомъ одъ 60 година (1).
 (18) После нѣколико година умре она, и онъ наслѣди *заоставше* иманѣ нѣно одъ 55, 000 талира (3).
 (19) Дуго *изоставше* лађе причине толико выше немира и бриге нашемъ трговцу, [...] (46).
 (20) Прешао быяше путь, цѣла три саата *травишій* (74).
 (21) Кадъ є Господинъ Ламбертъ *узрашѹюћемъ* Густаву свомъ вѣштогъ и искусногъ воспитателя нашао быо, рекне му: [...] (39).
 (22) Любо є было теченіе бесѣде нѣгове, *предусрѣтаваюће* и одвећъ пріятно поведеніе нѣгово, поузданъ и извѣстанъ начинъ, коимъ є онъ характеръ свакога докучивао, и по томе се управляти умѣо (43).
 (23) Напоследѣакъ устане одъ трапезе, узме *стрепеће*гъ кассира за руку, и отиде съ нѣмъ у канцелларію, [...] (49).

У текстовима *Ураније* за 1837. годину бележимо велику фреквентност радних партиципа садашњег и прошлог времена у адвербијалној функцији, односно у савременом језику глаголских прилога садашњег и прошлог времена. А. Милановић (2023: 68–69) наводи да су у Тироловом језику бројни примери глаголског прилога садашњег очекивани „с обзиром на стање у народним говорима”, али да се примери за глаголски прилог прошли могу сматрати књишким формама имајући у виду стање у војвођанским говорима.

Овде бисмо указали на разлике у форми радног партиципа садашњег и радног партиципа прошлог времена када су употребљени у атрибутој, с једне стране (примери бр. 24, 26), и у адвербијалној функцији, с друге стране (примери бр. 25, 27):

- (24) *Пробіаюћій* вѣтаръ звиздаше му одъ сѣверны планина на сусрѣтъ; [...] (74)
 (25) Да бы трошкове подвоза заштедіо, быяше онъ, *не пазећи* на люту студень зиме, пѣшице пошао, и напредъ іоштъ *занимаюћисе* и *утѣшаваюћи* са ономъ радосћу, кою є своимъ домаћима у повратку донети мысліо, корачаше брзо преко натоварены гомила снѣга унапредѣакъ (73–74).
 (26) Просіаѣкъ нѣкій, *стоявишій* на друму, опази бисаге кадъ падну и повиче за нѣмъ: [...] (4–5)
 (27) У 8 саатій уютру дође Тома предъ кућу Господара свогъ, кои *стоявши* на пенѣру, издалека му повиче: [...] (5).

По славеносрпској ортографији, а под руским утицајем, наставак *-ій* указује на дуго *и* у придевским речима, а наставак *-и* на кратко *и* у приложима, што имамо и у Његошевим рукописима и издањима (Маројевић 2005: 752–753; 2016: 477).

Поред атрибутске функције радног партиципа садашњег времена, посведочени су и примери у којима је ова форма употребљена у супстантивној функцији:

(28) Таи є увекъ себи єднакъ быо, и непрестано є съ людма, кои су га познавали, мирно и братски живіо; *имући* су имали у нѣму добра друга, а сиромаси милостивогъ добротвора (137).

(29) Али се Краль брзо опетъ къ *околосїоєћима* обрати, [...] (182).

(30) [...] но Краль брзо подигнувши ю и за руку ухвативши, рекне *околосїоєћима*: [...] (189).

(31) [...] кои є у честымъ борама съ обадве стране повѣшенъ быо, и коєга црвена сѣиносьт умилно бацаше зраке на светло лице Краля, кои съ благоволеніємъ смерно *улазећой* знакъ очима даде, и са снисходителномъ милосћу іой проговори (188–189).

Будући да је у *Уранији* имперфекат био у употреби, радни партицип садашњег времена у супстантивној функцији,³ употребљен за прошле радње, можемо трансформисати у конструкцију с формом имперфекта у предикату, у примеру бр. 28: *они који беху/бијаху богати/имућни*, у примерима бр. 29, 30 *онима који сїајаху около*, а у примеру бр. 31 *оној која улажаше*.

У нашем корпусу посведочени су и примери за трпни партицип садашњег времена. У наредним примерима овај облик, препонован у односу на именицу уз коју стоји, употребљен је у атрибутској функцији:

(32) А кадъ она са изряднымъ вінове лозе сокомъ у позлаћенымъ чашама *йочийаємогъ* госта послужи, напіє іой онъ за нѣно здравлѣ найпре, рекавши іой: [...] (174).

(33) [...] „Христіанъ, Краль Данскій да живи!” и као побѣдитель Шведски држава! придода и Христина, поквасивши своє румене устне за здравлѣ *йочийаємогъ* Краля (175).

(34) [...] ерѣ вѣрни поданицы, обузети опасносћу, у којіой се *любимый* Краль налазіо, забринусе яко и уплаше (178).

(35) Но нисмо нашли никаквога трага тако *зовомога* рогатога сребра, [...] (224).

(36) Хемическо разлаганѣ воде, *зовоме* Іошаничке (227).

(37) Они су продерзљиви и свирѣпи, кадъ їи гладъ мори; а зими продиру кадшто и у сама, людма *обыїаєма* мѣста, да себи за ело штогодъ улове (20).

У примеру бр. 37 трпни партицип садашњег времена употребљен је у пасивној конструкцији, а агенс је исказан формом инструментала *людма*,⁴

3 О супстантивној функцији радних партиципа садашњег времена у староруском језику види Вишњевац 2022: 72–74; 129–133; 196–197; 250–253; 283–284.

4 Архаични наставак *-ма* у инструменталу посведочен је у језику српских писаца XVIII и XIX века (Куна 1970: 103; Младеновић 1964: 89–90; Кашић 1968: 67; Албин 1968: 51–52; Јерковић 1976: 58; Херити 1983: 176; Суботић 1989: 124–125).

што је такође карактеристика руског језика (уп. Маројевић 2005: 307; 2017: 423–424; 2020: 568–569).

4. Везник *ѿо*

Утицај руског језика на синтаксичком плану огледа се и у употреби везника *ѿо*, у значењу српског везника *онда*.

(38) Ако є рѣчь о томе была, коме бы се између ова два пріятели преимущество дало, *то* Густавъ и мати нѣгова у избору свомъ нису ни найманѣ двоумити могли (43).

(39) Ако ли я ову мою заповѣсть само єданпутъ пренебрегнуту нађемъ, *то* ѣшъ изгубити плату твою; [...] (58).

(40) Но ако сте съ нашоѣ добромъ вољомъ задовольни, *то* останите овде (80).

5. Конструкција „к + датив”

У анализу је укључена и архаична конструкција „к + датив”, чија је употреба потпомогнута руским језиком. Када је реч о употреби ове конструкције у српском језику, Ј. Стојановић (2020: 59) објашњава да је конструкција „к + датив” у историји српског језика имала веома фреквентну употребу уз глаголе који означавају кретање у правцу појма израженог овом падежном формом. Анализирана конструкција је, још од прасловенског језика, ступала у конкурентне односе са другим предлошко-падежним конструкцијама, али и са формом датива без предлога. Аутор даље указује да се фреквенција конструкције „к + датив” у савременом српском језику доста смањила под утицајем других напоредних конструкција, али да она смањује своју фреквенцију још током XIX века. Х. Куна (1970: 192) објашњава да Д. Обрадовић употребљава конструкцију „к + датив” под утицајем руског језика, док Ј. Јерковић (1976: 105) наводи да у војвођанским говорима нема предлога *к(а)*, а да Б. Атанацковић употребљава конструкцију „к + датив”, у примерима у којима би за данашње народне говоре Војводине била карактеристична конструкција *код* + генитив (управо с глаголима кретања, попут *доћи*, *оѿићи* и сл.). Љ. Суботић (1989: 182) указује на веома фреквентну употребу конструкције „к + датив” у језику Ј. Хацића, те објашњава да је, будући да народни говори не познају предлог *к*, који се у Хацићевом језику јавља искључиво без вокала *а*, ова конструкција искључиво књишког порекла. Конструкција „к + датив” врло је фреквентна у Даничићевом преводу *Историје српскога народа* А. А. Мајкова (Вишњевац 2026).

У анализираном корпусу ова конструкција употребљава се с глаголима који означавају кретање, попут *ићи*, *доћи*, *оіићи*, *довесіи*, *іолеііейи*, *враіііи се*, *ірісіейи*, *іасіи*, *доіірчайи* итд.

- (41) Толико є занятъ быо радосѣу, што ће скоро опетъ къ *Господару* свомѣ доћи, да штету ни примѣтио ніє (4).
 (42) Наредіо є сирѣчь тако, да є Тома къ *ономѣ истомѣ човеку* доћи морао, кои є бисаге нашао (8).
 (43) Тома дође єдномѣ предѣ вече къ *маломе нѣкомѣ польском добру*, не далеко одѣ Париза (8).
 (44) Обоица отиду къ *Господину Ламберту*, кодѣ кога и намрштеногѣ Виктора нађу (44).
 (45) Я волимѣ, да ме къ *моимѣ друговима* пошлѣте, него ли да таково што учинимѣ, што ми се неправо види (16).
 (46) Она пошлѣ дакле сына свогѣ съ вексломѣ къ *Арцентину*, и даде га замолити, [...] (47).
 (47) искочимѣ, дакле брзо наполѣ, одсѣчемѣ ужета и узмемѣ іи къ *себи* (23).
 (48) Он приступи къ *нотару* нѣшто мало умирень, [...] (51).
 (49) Но наскоро затимѣ зовне ме и сама Губернаторовица къ *своимѣ саоницама*, и объяви ми мою слободу; [...] (25)
 (50) Што выше, противна отношенія іоштѣ су га и ближе къ *мени* довела, него што ми є мило и повольно быти могло; [...] (28).
 (51) На то падне ми веселый стараць око врата, заплачесе скоро одѣ радости, притисне ме къ *себи* и полюби; [...] (31-32).

С друге стране, у *Уранији* су посведочене и дублетне форме, односно датив без предлога *к*, употребљен уз глаголе кретања:

- (52) [...] „Иди и *Султану*, Амроне, па претвори нѣгову любовь къ лепой робинѣ у страсть любовревности [...]” (159).
 (53) Алзинѣ є свакогѣ, кои бы годѣ *нѣму* долазіо, гостолубно дочекивао, [...] (133).
 (54) Зато пріятногѣ свогѣ госта одведе *отцу*, кои га такођерѣ любезно, и као свогѣ пріятеля и друга поздрави (173).

У наредним примерима анализираћемо предлошко-падежну конструкцију „*к* + датив”, у оквиру које можемо говорити о тзв. дативу намене.

- (55) [...] ерѣ онѣ быяше тако издашанѣ и гостолубивѣ, да приходи великогѣ иманя нѣговогѣ єдва довольни быяу къ *накнађиваню* силны и прекомѣрны трошкова нѣговы (2).
 (56) Радостни одвеземосе садѣ у Пелимѣ натрагѣ, учинимо сва приуготовлѣнія къ *скораинѣмѣ одлазку*, у чему намѣ човеколюбивый Губернаторѣ и благородна супруга нѣгова съ великомѣ ревносѣу помогну, [...] (25).
 (57) Онѣ сѣдне пріятељски за трапезу нѣгову, а у исто време Смиляна последню флашу вина, кою су іоштѣ имали, довесе, и къ *угоиѣненію* непознатога нѣколико яйца обари (80-81).

(58) Онъ доказиваше, да измѣна ова тежко быти може, „будући да є лађа кѣ одлазку готова, и нови робови сви већ гвозденимъ око врата ланцемъ уєдно оковани” (104).

(59) Овде стане онъ свакоякимъ начиномъ молити, да бы му се дозволила измѣна съ єднимъ одъ робова, кои већ кѣ *преносу* готови лажау; [...] (104).

О примерима у којима је употребљена конструкција „к + датив” у значењу намене писао је Р. Маројевић (2005: 305) анализирајући језик Петра II Петровића-Његоша, а овако употребљен датив посведочен је и у језику Е. Јанковића (Херити 1983: 285), З. Орфелина (Вишњевац 2025а: 45), али и код Ђ. Даничића (Вишњевац 2026).

Ј. Стојановић објашњава (2002: 341) да се конструкција „к + датив” користи за исказивање различитих објекатских односа, те да је допуна глаголу или још чешће некој другој врсти речи или изразу којима се исказује став, расположење, стање. У анализираном корпусу посведочени су овакви примери, уз апстрактне именице.

(60) „Али, молим те, пріятелю мой, премда я особито *повѣренѣ кѣ твоіой честности* имамъ, [...]” (9).

(61) Да ніє овако добра срца бую, те бы се безъ сумнѣ противъ опорогъ пріятеля домаћегъ у душу нѣгову мрзость уселила была, ал овако се само мало по мало она *любовь*, кою є од’пре кѣ *нѣму* имао, угашавала, и кадкадѣ напрасномъ негодованію уступала (45).

(62) Добросавъ пакъ быяше вѣштъ у дѣлу свомъ, и у далѣмъ разговору покаже *такову любовь и ревность кѣ польской економіи*, да га гостъ истинито возлюби (81).

(63) Гди ю дакле нађемо, красну ову черту топле благодарности према Учительима, одма намъ се у срцу *любовь и наклоность кѣ нѣма* зачне, [...] (108).

Овакви примери у којима је употребљен датив с предлогом *к* исказујући значење које би се у савременом српском језику везало за предлог *према* посведочени су у језику Ј. Хацића (Суботић 1989: 182), М. Видаковића (Кашић 1968: 119–120), Е. Јанковића (Херити 1983: 284), Ј. Стејића (Нуорлуото 2017: 109), али и у Даничићевом преводу с руског језика Мајковљеве *Историје срѣскога народа*, у којој је честа употреба датива с предлогом *к* уз именицу *љубав* (Вишњевац 2026). С друге стране, посведочени су и примери у којима је употребљена предлошко-падежна конструкција својствена српском језику:

(64) Изъ овако благородногъ, истинито княжескогъ срца ніє могла исчезнути *благодарность према благодѣтельима* перве младости нѣне, [...] (109).

6. Закључне напомене

У овој анализи, на материјалу календара *Уранија* за 1837. годину, издвојили смо одређене облике и конструкције које, с аспекта морфологије и синтаксе, можемо дефинисати као русизме. На тај начин може се прецизније утврдити у којој мери је руски језик утицао на језик анализираних текстова. Већу фреквенцију показују радни партиципи садашњег и прошлог времена, првенствено у атрибутој и адвербијалној функцији, али су посведочени и примери за супстантивну функцију радног партиципа садашњег времена. Поред тога, посведочени су и примери за атрибутоку функцију трпног партиципа садашњег времена, а већу фреквенцију бележи и конструкција „к + датив”. У већем броју примера употребљене су и адвербијализоване синтагме у форми инструментала јединине.

Питања и примери анализирани у овом раду могу бити и својеврсни прилог проучавању текстова славеносрпске епохе, будући да је управо руски/рускословенски језички утицај једна од најдоминантнијих карактеристика овог периода.

Цитирана лијература

- Албин, Александар. Језик Новина Стефана Новаковића (1792–1794). Нови Сад: Матица српска, 1968.
- [Albin, Aleksandar. Jezik Novina Stefana Novakovića (1792–1794). Novi Sad: Matica srpska, 1968]
- Вишњевац, Вишња. Систем глаголских облика у староруском у поређењу са савременим српским и руским књижевним језиком. Београд: Чигоја штампа, 2022.
- [Višnjjevac, Višnja. Sistem glagolskih oblika u staroruskom u poređenju sa savremenim srpskim i ruskim književnim jezikom. Beograd: Čigoja štampa, 2022]
- Вишњевац, Вишња. „Синтаксички русизми у предговору Славеносрпског магазина Захарија Орфелина”. [У:] И. Ђурић, А. Костић Тмушић, Д. Станојевић, С. Зечевић (ур.), Историја, култура, идентитет. Свеска 2. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2025а: 43–60.
- [Višnjjevac, Višnja. „Sintaksički rusizmi u predgovoru Slavenosrpskog magazina Zaharija Orfelina” [U:] I. Đurić, A. Kostić Tmušić, D. Stanojević, S. Zečević (ur.), Istorija, kultura, identitet. Sveska 2. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, 2025a: 43–60]
- Вишњевац, Вишња. «Русизмы в Слове о полку Игореве в переводе на сербский язык Д. Медича», [В:] К. А. Подрезов, Е. Ю. Ромашина, Ж. Е. Фомичева, Н. А. Красовская (ред.) Молодежь и духовное наследие эпохи: культура, артефакты, ценности, Тула: Тульский государственный педагогический университет им. Л. Н. Толстого, 2025б: 23–28.
- [Vishnevats, Vishniā. «Rusizmy v Slove o polku Igoreve v perevode na serbskiĭ iazyk D. Medicha», [V:] K. A. Podrezov, E. IŮ. Romashina, Zh. E. Fomicheva, N. A.

- Krasovskaiā (red.) *Molodezh' i dukhovnoe nasledie èpokhi: kul'tura, artefakty, tšennosti*, Tula: Tul'skiĭ gosudarstvennyĭ pedagogicheskiĭ universitet im . L. N. Tolstogo, 2025b: 23–28]
- Вишњевац, Вишња. „Утицај руског језика на Даничићев превод *Историје српскога народа* А. А. Мајкова”. 55. Међународни научни састанак слависта у Вукове дане [у штамп].
- [Višnjevac, Višnja. „Uticaj ruskog jezika na Daničićev prevod *Istorije srpskoga naroda* A. A. Majkova”, 55. Međunarodni naučni sastanak slavista u Vukove dane [u štampi].
- Вуковић, Јован. „Прилози за проучавање употребе падежа с предлозима”. Зборник Матице српске за књижевност и језик II, 1954: 132–149.
- [Vuković, Jovan. „Prilozi za proučavanje upotrebe padeža s predlozima”. Zbornik Matice srpske za književnost i jezik, II, 1954: 132–149]
- Грицкат, Ирена. „Још нека питања у вези са славеносрпском епохом”. Јужнословенски филолог XLIII, 1987: 111–135.
- [Grickat, Irena. „Još neka pitanja u vezi sa slavenosrpskom epohom”. Južnoslovenski filolog XLIII, 1987: 111–135]
- Јерковић, Јован. Језик Богобоја Атанацковића. Нови Сад: Матица српска, 1976.
- [Jerković, Jovan. Jezik Bogoboja Atanackovića. Novi Sad: Matica srpska, 1976]
- Јосифовић, Стеван. „О Банатском алманаху Димитрија Тирола”. Зборник Матице српске: Серија друштвене науке, 4, 1952: 56–63.
- [Josifović, Stevan. „O Banatskom almanahu Dimitrija Tirola”. Zbornik Matice srpske: Serija društvene nauke 4, 1952: 56–63]
- Кашић, Јован. Језик Милована Видаковића, Нови Сад: Филозофски факултет, 1968.
- [Kašić, Jovan. Jezik Milovana Vidakovića. Novi Sad: Filozofski fakultet, 1968]
- Маројевић, Радмилко. Петар II Петровић-Његош, Горски вијенац. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмилко Маројевић, Подгорица: ЦИД, 2005.
- [Marojević, Radmilo. Petar II Petrović-Njegoš. Gorski vijenac. Kritičko izdanje. Tekstologija. Redakcija i komentar Radmilo Marojević: Podgorica: CID, 2005]
- Маројевић, Радмилко. Петар II Петровић-Његош, Луча микрокозма. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмилко Маројевић, Подгорица: ЦИД, 2016.
- [Marojević, Radmilo. Petar II Petrović-Njegoš. Luča mikrokozma. Kritičko izdanje. Tekstologija. Redakcija i komentar Radmilo Marojević: Podgorica: CID, 2016]
- Маројевић, Радмилко. Петар II Петровић-Његош, Биљежница. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмилко Маројевић, Подгорица: ЦИД, 2017.
- [Marojević, Radmilo. Petar II Petrović-Njegoš. Bilježnica. Kritičko izdanje. Tekstologija. Redakcija i komentar Radmilo Marojević: Podgorica: CID, 2017]
- Маројевић, Радмилко. Петар II Петровић-Његош, Шћепан мали. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмилко Маројевић, Подгорица: ЦИД, Цетиње: Narodni muzej Crne Gore, 2020.

- [Marojević, Radmilo. Petar II Petrović-Njegoš. Šćepan mali. Kritičko izdanje. Tekstologija. Redakcija i komentar Radmilo Marojević: Podgorica: CID, Cetinje: Muzej Crne Gore, 2020]
- Милановић, Александар. „Славеносрпски текст”. Семинар српског језика, књижевности и културе 7, 2018: 131–139.
- [Milanović, Aleksandar. „Slavenosrpski tekst”. Seminar srpskog jezika, književnosti i kulture 7, 2018: 131–139]
- Милановић, Александар. „Језик *Банатског алманаха* (1827) Димитрија Тирола”. Српски језик: студије српске и словенске XXVIII, 2023: 63–80.
- [Milanović, Aleksandar. „Jezik Banatskog almanaha (1827) Dimitrija Tirola”. Srpski jezik: studije srpske i slovenske XXVIII, 2023: 63–80]
- Младеновић, Александар. О народном језику Јована Рајића. Нови Сад: Матица српска, 1964.
- [Mladenović, Aleksandar. O narodnom jeziku Jovana Rajića. Novi Sad: Matica srpska, 1964]
- Нуорлуото, Јуси. Језик Јована Стејића. Допринос историји стандардног језика код Срба. Нови Сад: Матица српска; Београд: Завод за уџбенике, Вукова задужбина, 2017.
- [Nuorluoto, Jusi. Jezik Jovana Stejića. Doprinos istoriji standardnog jezika kod Srba. Novi Sad: Matica srpska; Beograd: Zavod za udžbenike, Vukova zadužbina, 2017]
- Стевановић, Михајло. Савремени српскохрватски језик (Граматички системи и књижевнोजезичка норма). II Синтакса, Београд: Научна књига, 1969.
- [Stevanović, Mihajlo. Savremeni srpskohrvatski jezik (Gramatički sistemi i književnojjezička norma). II Sintaksa, Beograd: Naučna knjiga, 1969]
- Стојановић, Јелица. „Употреба конструкције к+Д и њена конкурентна средства у дијакронији и савременом српском језику”. [У:] Б. Остојић (ур.) Живот и дјело академика Михаила Стевановића, Подгорица: Црногорска академија наука и умјетности, 2002: 331–348.
- [Stojanović, Jelica. „Upotreba konstrukcije k+D i njena konkurentna sredstva u dijahroniji i savremenom srpskom jeziku”. [U:]: B. Ostojić (ur.) Život i djelo akademika Mihaila Stevanovića, Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 2002: 331–348]
- Стојановић, Јелица. „Употреба конструкције к+датов у Његошевом дјелу”. [У:] М. Вуксановић, Ј. Грковић Мејџор, М. Пижурица (ур.), Његошев зборник Матице српске, 4, Нови Сад: Матица српска, 2020: 57–68.
- [Stojanović, Jelica. „Upotreba konstrukcije k+dativ u Njegoševom djelu”, [U:]: M. Vukсанović, J. Grković Mejdžor, M. Pižurica (ur.), Njegošev zbornik Matice srpske, 4, Novi Sad: Matica Srpska, 2020: 57–68]
- Суботић, Љиљана. Судбина партиципа у књижевном језику код Срба у 19. веку, Нови Сад: Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду, 1984.
- [Subotić, Ljiljana. Sudbina participa u književnom jeziku kod Srba u 19. veku. Novi Sad: Institut za južnoslovenske jezike Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, 1984]
- Суботић, Љиљана. Језик Јована Хаџића. Нови Сад: Матица српска, 1989.
- [Subotić, Ljiljana. Jezik Jovana Hadžića. Novi Sad: Matica srpska, 1989]

Херити, Питер. Књижевни језик Емануила Јанковића. Нови Сад: Матица српска, 1983.

[Heriti, Piter. Književni jezik Emanuila Jankovića. Novi Sad: Matica srpska, 1983]

Kuna, Herta. Jezičke karakteristike književnih djela Dositeja Obradovića, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1970.

Maretić, Tomo. Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika. Treće, nepromijenjeno izdanje, Zagreb: Matica hrvatska, 1963.

Извори:

Ураниа за годину 1837. У Београду: У Княжеско-Србској Књигопечатњи, 1837.

[Urania za godinu 1837. U Běogradu: U Kniāzhesko-Srbskoī Kn'igopechatn'i, 1837]

Речници:

RJAZU: Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, dio XI, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1935.

Вишня Вишневац

ГРАММАТИЧЕСКИЕ РУСИЗМЫ В КАЛЕНДАРЕ «УРАНИЯ» НА 1837 ГОД

Резюме

В настоящей работе рассматривается язык календаря «Урания» на 1837 год. В центре внимания находятся формы, претерпевшие влияние русского языка, господствующего в сербском языке второй половины XVIII и первой половины XIX вв., т.е. в эпоху славяносербского языка. Рассматривая данные формы, выделяются русизмы, исходя из морфологического и синтаксического аспектов. Это в первую очередь предложно-падежные конструкции, словосочетания в адвербиальном значении и причастия, но в анализ вошла и архаичная конструкция «к + дательный падеж», на употребление которой повлиял русский язык.

Ключевые слова: календарь, «Урания», русизмы, славяносербский язык, морфология, синтаксис, предложно-падежные конструкции, причастия.